

Το σώμα σε κρίση

Σάββας Μπακιρτζόγλου

Ο κλινικός μπορεί να βρίσκεται αντιμέτωπος με στρεβλώσεις του **σωματικού Εγώ**, καθώς και με απομειώσεις του, ενίοτε βρίσκεται αντιμέτωπος με το παράδοξο, το γελοίο, το πρόστυχο, με υποκειμενικές παραμορφώσεις μερών του σώματος, με τη φετιχοποίησή τους. Επίσης ο κλινικός μπορεί να χρειάζεται να διαχειριστεί στον ασθενή του μια **διωκτική ασυνείδητη σχέση** με το σώμα του η οποία εκφράζεται μέσω ανησυχιών υποχονδριακού τύπου, επιθέσεων ενάντια σ' αυτό το ίδιο του το σώμα, μέσω **σκαριφήσεων** (χάραξη του δέρματος), μωλώπων, ή πάσης φύσεως σωματικών αναστολών.

Το σώμα σε κρίση: Το άτομο παραμένει πάντα «ντυμένο» από και με το σώμα του. Η έννοια της κρίσης πανταχού παρούσα στις μέρες μας (όλα περνάνε κρίση...) δε μπορεί παρά να αφορά και στο σώμα. «Φοράμε» το πανταχού παρόν το σώμα μας που συχνά υποφέρει.

Κατά τον Levy (2014), ο μεταμοντερνισμός δεν συνίσταται απλά στο τέλος των μεγάλων επών, αλλά και στο **τέλος του σώματος**. Το σώμα ορίζεται από το λεξικό ως ένα σύνολο από υλικά/σαρκικά κομμάτια τα οποία, από την στιγμή που ενοποιούνται, συγκροτούν τον οργανισμό. Το ως εάν «σώμα» του μεταμοντέρνου ατόμου δεν είναι ένα ενοποιημένο σύνολο κομματιών αλλά ένα κακοδομημένο σύνολο οργάνων, ενορμήσεων και μελών εξαρθρωμένων, άλλως ειπείν πρόκειται μάλλον για μια αποδιοργάνωση παρά για έναν οργανισμό. Έτσι θα μπορούσαμε να ονομάσουμε συμφόρηση/σύγκριμα αυτό το συνοθήλευμα που αντικαθιστά το σώμα του ανθρώπου στην εποχή του μεταμοντερνισμού. Το σύγκριμα ορίζεται ως ένα αμάγαλμα στοιχείων η ένωση των οποίων καταλήγει σε μια κακοφορμισμένη μορφή.

Φαίνεται ότι οι σύγχρονες τεχνολογίες παίζουν ένα προεξάρχοντα ρόλο σ' αυτήν την **εγκατάλειψη του σώματος**. Οι οθόνες πολλαπλασιάζονται (πολλαπλές οθόνες τις οποίες το άτομο ελέγχει ταυτόχρονα), και αυτό δε μπορεί παρά να οδηγεί στο **τίναγμα** των αισθητηριακών καναλιών. Οι ενορμήσεις αποσυνδέονται: ένα χέρι στο τιμόνι, το άλλο στον μοχλό ταχυτήτων, ένα αυτί συγκεντρωμένο στο τηλέφωνο, το άλλο ακούει το ραδιόφωνο, ένα μάτι να παρακολουθεί τον πλοηγό του αυτοκινήτου (GPS) το άλλο να παρακολουθεί την κυκλοφορία... Δεν πρόκειται μόνο για αποσύνθεση του ενορμητικού σώματος, αλλά και για διάλυση του βιολογικού σώματος, κομματιασμένου από την χειρουργική επιστήμη, θωρακισμένου από εμφυτεύματα και προθέσεις, άλλως ειπείν κατακερματισμένου. Πέραν της ενορμητικής αποσύνδεσης και της χειρουργικής καταστροφής του σώματος, δεν επιτρέπεται στον σύγχρονο άνθρωπο να είναι ένα και μόνο σώμα, οφείλει να είναι πολλά σώματα: ένα σώμα πληροφορική, ένα Facebook, ένα Twitter, ένα σώμα on line, ένα σώμα Skype. Αυτό αναπόφευκτα οδηγεί στην αποδυνάμωση του σώματος, στην απώλειά της

αίσθησης μιας φαντασιακής ενότητας του σώματος (ασυνείδητη εικόνα του σώματος ενοποιημένη).

Ο ψυχαναλυτής Ζαφειρόπουλος Μ.(2014) επιστρέφει στην ιδέα του μεταμοντέρνου ανθρώπου ο οποίος εμφορείται από την **παρακμή της λειτουργίας του πατέρα** (εσωτερίκευση του νόμου) και την κένωση της συμβολικής λειτουργίας. Έτσι το υποκείμενο της νεύρωσης έδωσε τη θέση του σε ένα είδος ρευστότητας, στο μεταμοντέρνο άτομο, το οποίο υποφέρει από μια γενικευμένη ψύχωση ή διαστροφή. Προεξάρχουν εδώ οι παθολογίες του περάσματος στην πράξη ή οι **σωματικές παθολογίες**, το αδιαφοροποίητο των φύλων κ.λ.π. Άλλως ειπείν, εκεί όπου δεν υπάρχει η γλώσσα (ο λόγος), υπάρχει η δια-πράξη και η αρρώστια του σώματος. Ο ψυχαναλυτής καλείται να συμβάλλει στην επανάκαμψη του λόγου του ασθενούς.

Η σύγχρονη κλινική πράξη έχει να δώσει απαντήσεις θεωρητικές και ψυχοθεραπευτικές σε μια κατηγορία μεταμοντέρνου ανθρώπου ο οποίος εμφορείται από την *έκσταση* του «*κι άλλο ακόμα*», από το «ωκεάνειο συναίσθημα» της τοξικομανίας, από την ανάγκη για ακραία ηδονή, από τη συμμετοχή σε επικίνδυνες καταστάσεις που τον φτάνουν στα όριά του και ξεπερνούν τις παρυφές του αναπαραστάσιμου. Πρόκειται για μια *συμπεριφορά υψηλού ρίσκου*, εμφορούμενη από μια ανάγκη του υποκειμένου να παίξει με τον θάνατο ή να ξαναζωντανέψει την ύπαρξή του, συνθήκη συνδεδεμένη με **τραυματικές καταστάσεις** της παιδικής ηλικίας (επανάληψη του τραυματικού). Γίνεται λόγος για *τραυματοφιλική πείνα* η οποία αφορά σε μια έντονη επιθυμία επικύρωσης της ύπαρξης του υποκειμένου διαμέσου του κινδύνου στον οποίον εκτίθεται και από τον οποίον έλκεται (π.χ. ακραίες αθλητικές δραστηριότητες) που παραπέμπει στον Διόνυσο και στην καλλιέργεια των οργίων του. Εδώ αυτό που μετράει είναι το *να ζεις με τα χίλια να παίζεις καθημερινά τη ζωή σου στη ρωσική ρουλέτα*, να αναζητάς την ένταση της ζωής, την ξέφρενη ηδονή, αντί μιας ζωή με διαχρονικότητα και οικονομία, ασκητική και απολλώνια.

Ας πούμε ότι το σώμα του ανθρώπου του 21ου αιώνα είναι σε κρίση όπως σε κρίση είναι η αστική τάξη, η διαδικασία συμβολοποίησης, η πίστη, η οικονομία, το ζεύγος, η νεότητα κ.λ.π. Το σώμα του ανθρώπου είναι σε κρίση επειδή η εικόνα του σώματος είναι ασταθής, όπως επί παραδείγματι στις περιπτώσεις της νευρικής ανορεξίας (αντιληπτικές διαταραχές του σωματότυπου), στην ψύχωση (αίσθηση παραμόρφωσης/κατακερματισμού του σώματος), στην αποπρωσοποίηση. Μια ασθενής μου όταν κοιταζόταν στον καθρέφτη γυμνή συχνά έβλεπε ότι είχε ένα πέος. Γίνεται λόγος για αυταπάτη κατοχής ενός σώματος ανάλογη της αυταπάτης ύπαρξης του Εγώ.

Με αυτήν την έννοια το σώμα, ακριβώς όπως και το Εγώ, μπορεί να βρεθεί σε **κρίση** στο μέτρο κατά το οποίο είναι μια αυταπάτη και εικόνα πάντα ατελής, την αστάθεια της οποίας το υποκείμενο την ζει εναγώνια. Γίνεται έτσι κατανοητή η *εγρήγορση και το νιάξιμο για την εμφάνιση*, η ανησυχία για την *μάσκα* και της καλής φόρμας, εξ'ού και η βιομηχανική ανάπτυξη συστημάτων για την *top* εμφάνιση (fitness κ.λ.π) μέσω των οποίων το άτομο επιχειρεί να ξαναφτιάξει το Εγώ του (ανάπτυξη του μυϊκού συστήματος για τους άντρες, αισθητική χειρουργική για τις γυναίκες). Οι άνδρες ωστόσο σπανιότερα από τις γυναίκες εκφράζουν την *δυσαρέσκεια* για το σώμα τους. Ανέκαθεν οι άνθρωποι επινόησαν

μηχανισμούς οι οποίοι αποσκοπούσαν στην σταθεροποίηση της εικόνας του Εγώ όπως μέσω των tatouages, της χάραξης του δέρματος κ.λ.π. Μολονότι-κατά την επιστημονική έρευνα διεθνώς- οι περιπτώσεις νευρικής ανορεξίας (anorexia nervosa) απαντώνται συντριπτικά συχνότερα στις γυναίκες, στους άντρες η συγκρουσιακή προβληματική με το σώμα τους εκφράζεται με διαφορετικούς τρόπους. Από την παρατήρηση επί των αντρών που κάνουν bodybuilding προέκυψε η έννοια bigorexia (δυσμορφία του μυ) η οποία προσιδιάζει της συμπτωματολογίας της ανορεξίας. Σε αυτήν την παθολογία η ευθραυστότητα της ταυτότητας του άντρα καλύπτεται/κρύβεται κάτω από την μάσκα ενός σώματος το οποίο τώρα μπορεί να παραπέμπει σε μια ανεκτή εικόνα εαυτού που επανορθώνει το κενό της ψυχικής ζωής, το έλλειμμα της συμβολικής λειτουργίας.

Το **τέλειο σώμα** παραπέμπει στην αυταπάτη του **ναρκισσισμού** (φαντασίωση), έχει να κάνει με το *ιδεώδες*, με μια ιδεώδη εικόνα του Εγώ. Ο Ζαφειρόπουλος (2014) σημειώνει ότι πολλοί τοξικομανείς επιχειρούν μέσω της ουσίας να περάσουν από μια κατάσταση μελαγχολίας σε μια μανιακή συνθήκη κατά την οποία το υποκείμενο γυρεύει να εμφανίσει/ αναδύσει μια τέλεια εικόνα του σώματός του, άλλως ειπείν ενός σώματος που δεν έχει *τρύπες* (κενά) και δεν είναι σε κρίση. Όλες οι εποχές έχουν τους τοξικομανείς τους: το οινόπνευμα ήταν για πολύ το προϊόν προτίμησης στη Δύση, σήμερα αντικαθίσταται προοδευτικά από τα συνθετικά ναρκωτικά για τους άντρες και τα ψυχοτρόπα φάρμακα για τις θλιμμένες γυναίκες.

Το δικό μας σώμα μας ανήκει ή μήπως είναι ξένο; Είμαστε το σώμα μας; Τι μπορούμε να κάνουμε για να το κατοικήσουμε; Θέλουμε να το κατοικήσουμε; Το σώμα μας εκτεθειμένο στα βλέμματα μπορεί να αποδιδράσκει, να επιδεικνύεται, να αναστέλλεται, να λειτουργεί στα όρια των δυνατοτήτων του, να υπερθερμαίνεται, ή να «βραχυκυκλώνει» και να παλινωδεί σε καταστάσεις ψυχρότητας και παραλυσίας. Γύρω απ' αυτό περιστρέφονται κατά φαντασίαν αρρώστιες, φόβοι-φαντάσματα, επιστημονικά μυστήρια, παθολογίες ανεξιχνίαστες που δε βρίσκουν γιατρεία.

Υποστηρίχθηκε (Guyonnet 2014) ότι γίνεται ολοένα δυσκολότερο να έχουμε ένα σώμα που να το κατοικούμε με ασφάλεια και ησυχία. Τω όντι, αυτό είναι κυριολεκτικά πεταμένο στον καπιταλιστικό εξωστρακισμό, θρυμματισμένο από την ιατρική φαντασία και τις βιολογικές δοκιμασίες και αξιολογήσεις (tests). Η ιατρική μας ξεγυμνώνει το σαρκίο, το διαπερνά (ακτινοβολίες, αξονικές, μαγνητικές), το ανατάμει, το ανοίγει, η διαφήμιση το ντύνει σπιθαμή προς σπιθαμή η διασκέδαση *main stream* επιβάλλεται: **ο μεταμοντέρνος άνθρωπος δεν είναι παρά ένα όργανο για θεραπεία**, η διατήρηση μιας εμφάνισης, το μάτι, το αυτί ή το στόμα για να ευχαριστείται (υπερκαταναλωτισμός). Πέραν του επιτηδευμένου σαρκικού περιτυλίγματος το σώμα μας σε πολλές περιπτώσεις είναι κακομεταχειρισμένο, συχνά επονείδιστο και αποτροπιασμένο διαμέσου των θρησκευτικών αντιλήψεων.

Η διαφήμιση δείχνει να προάγει μια επανεκπαίδευση/επανα-καλλιέργεια της φροντίδας για το σώμα. Στην πραγματικότητα όμως πρόκειται για μια **υπεξαίρεση** του σώματος του ατόμου, μολονότι δίνει την εντύπωση ότι αποσκοπεί ακριβώς στο αντίθετο, μέσω

προαγωγής προτάσεων και εργαλείων που προάγουν με σκοπό, τάχα, την επαναπρόσκληση του σώματός μας. Όμως, αντίθετα, φαίνεται ότι τα αντικείμενα που πουλάει η διαφήμιση δεν προσδίδουν καμία γνώση για το σώμα μας και δεν προσφέρουν καμία απάντηση και σοφία στα φλέγοντα ερωτήματα που το αφορούν: την σεξουαλικότητα, τη ζωή, τον θάνατο. Το αντίθετο, το διαφημιζόμενο προϊόν, ως άφυλο και άψυχο περισσότερο μας κάνει να χάνουμε τον μπούσουλα παρά μας προσανατολίζει και φωτίζει, όπως δήθεν υπόσχεται. Είναι η περίπτωση π.χ. κάποιων διπλών νοημάτων που υπάρχουν σε διαφημιστικά spots στον τομέα της υγιεινής, συνήθως διατροφικού ενδιαφέροντος (προγράμματα διατροφικής αγωγής προς τους πολίτες): *«για την υγεία σας να τρώτε τουλάχιστον πέντε φρούτα και λαχανικά καθημερινά»*, *«για την υγεία σας να ασκείτε το σώμα σας τακτικά, επί καθημερινής βάσεως»*, *«για την υγεία σας αποφεύγετε να τρώτε πολύ λιπαρά, πολύ γλυκά, πολύ αρμυρά»* κ.α. Πρόκειται συχνά για παράδοξα διαφημιστικά slogans τα οποία μπορεί να μεταδίδουν αντιφατικά μηνύματα για το **σώμα** στο μέτρο κατά το οποίο από τη μια μπορεί να προωθούν φερ'επείν λαχταριστά γλυκίσματα και snacks και από την άλλη, την ίδια στιγμή, να αναγράφουν ένα μήνυμα **πρόληψης** στην άκρη της οθόνης, που υποδεικνύει ότι δεν είναι καλό για την υγεία μας να τρώμε γλυκά φαγητά ή να μασουλάμε μεταξύ των γευμάτων. Το αποτέλεσμα είναι σύγχυση και αμηχανία για τους πολίτες /καταναλωτές.

Φαίνεται ότι αυτό που ενδιαφέρει επί των καιρών μας που όλα είναι διαπερατά (ο *μεγάλος αδερφός μας παρακολουθεί*), δεν είναι το *«ποιος είστε»*; αλλά το *«τι κάνετε»*. Είναι σα να μας λένε: *«μπορείτε να τρώτε, να κινείστε, να κοιμάστε, όμως όπως πρέπει, αυτό που πρέπει...»*. Η σύγχρονη προτροπή είναι *«ευχαριστηθείτε, αλλά με τρόπο καθώς πρέπει»*. Έτσι το καινούργιο άτομο (ο μεταμοντέρνος άνθρωπος) είναι απομειωμένος ως προς το εύρος της συμπεριφοράς του (διατροφή, ένδυση, σεξουαλικότητα), και καθίσταται αντικείμενο συνεχούς αξιολόγησης: *«τι τρώτε;»* (ποιοτικό κριτήριο) και *«σε τι ποσότητα;»* (ποσοτικό κριτήριο). Ιδού με ποιόν τρόπο ο σύγχρονος άνθρωπος δέχεται κανονιστικές οδηγίες ως προς το τι είναι καλό για το σώμα του. Διαμέσου αυτών των διαφημιστικών εκστρατειών οι οποίες περιστρέφονται γύρω από την υγεία θεωρείται ότι είναι δυνατόν να τροποποιηθούν οι συνήθειες ενός εκάστου προάγοντας τάχα τη σωστή δόση. Ξαναβρίσκουμε, ενδεχομένως, σε αυτό το διάβημα της δημόσιας υγείας αυτό το οποίο ο Αριστοτέλης υποστήριζε στον Νικόμαχο, στην Ηθική του: το μέτρο ενάντια στην υπερβολή (το περίφημο *«μηδέν άγαν»*). Την ίδια στιγμή όμως, αλλοίμονο, μια άλλη παράμετρος παραγνωρίζεται και ξεπετιέται, αυτή της ενορμητικής ικανοποίησης. Προάγεται έτσι η άλλη όψη του μεταμοντέρνου ανθρώπου, στον αντίποδα του υπέρμετρου, των διαστροφών, των εξαρτήσεων. Πρόκειται για τον χρηστικό άνθρωπο η ζωή του οποίου (χρηστική συμπεριφορά) είναι αποκομμένη/αποκλεισμένη από τις ενορμητικές του πηγές, η ψυχική του ζωή στερείται φαντασίας, σαν τον αγρό που δεν αρδεύεται. Εδώ ή έννοια του σώματος, του οργάνου, απομειώνεται και περιορίζεται μόνο στη λειτουργία του, στη συμπεριφορά, το υποκείμενο δεν αντλεί ευχαρίστηση απ'αυτό.

Ο Westphal (2014) αναφέρει ότι είναι πρωτίστως από την εποχή την κοινωνικής φιλοσοφίας και του Foucault και εντεύθεν, όπου το σώμα έγινε ένα αντικείμενο εργασίας ή πάγκος εργασίας υπό την πίεση ηθικών και οικονομικών δυναμικών οι οποίες πυροδοτήθηκαν από την βιομηχανική επανάσταση.

Ο Michel Paul Foucault (1926 -1984) ήταν Γάλλος δομιστής και μεταμοντερνιστής φιλόσοφος, συγγραφέας, ψυχολόγος και ψυχοπαθολόγος. Επηρεάστηκε έντονα από τα γραπτά των Φρίντριχ Νίτσε και Μάρτιν Χάιντεγκερ. Έγινε γνωστός από τις μελέτες που έκανε σχετικά με τις έννοιες και τους κώδικες, όπως οι "αρχές του αποκλεισμού", μέσω των οποίων λειτουργούν και αυτοκαθορίζονται οι κοινωνίες, ενώ θεωρείται ένας από τους κυριότερους στοχαστές του Μάη του '68, αν και ο ίδιος ποτέ δεν αποδέχθηκε κάποια σύνδεση με τα γεγονότα που έλαβαν χώρα τότε. Στο συγγραφικό του έργο, ασχολήθηκε, κυρίως, με τη φυλακή, την τιμωρία, την αστυνομία, τα δικαιώματα των ομοφυλόφιλων τη φροντίδα των πνευματικά ασθενών και τις διακρίσεις μεταξύ αυτών και των εμφρόνων.

Η «εκπολιτισμένη σεξουαλική ηθική» αμφισβητήθηκε κατά τον 19ο αιώνα διαμέσου της επανάστασης του υστερικού (φαινόμενα ψυχομετατρεπτικής και σωματοτρεπτικής υστερίας), με προεξάρχοντα τα συμπτώματα παροξυσμικού άγχους και τις ενιγματικές παραλυσίες. Η υστερική γυναίκα συνιστούσε για το γιατρό μια πρόκληση, αυτήν του να ακούσει τις υφέρπουσες λιβιδινικές της συγκρούσεις και την ένταση μιας επιθυμίας (ερωτογένεια του σώματος) η οποία ήταν συνδεδεμένη με αυτόν τον προνομιούχο συνομιλητή της. Καθώς επιχειρούσε να αποκωδικοποιήσει την ασυνείδητη γλώσσα για να καταλάβει και να θεραπεύσει, η ιατρική έδωσε γέννηση στην ψυχανάλυση. Εδώ και μερικές δεκαετίες παρατηρείται το φαινόμενο μιας επιστροφής της ιατροποίησης των νευρωτικών διαταραχών διαμέσου της φαρμακευτικής ιδεολογίας η οποία επιχειρεί να προσαρμόσει το σώμα στις απαιτήσεις της κοινωνίας: ο ανθρώπινος οργανισμός καλείται να είναι πάντα καλά να αναρρώνει το ταχύτερο δυνατόν, οι απαιτήσεις των πολυεθνικών για παραγωγή επείγουν, αμφισβητείται το δικαίωμα του εργαζόμενου στην ασθένεια, δεν του αναγνωρίζεται η φυσική τρωτότητα της ψυχής και του σώματός του. Το υποκείμενο προσδοκεί από τα ψυχοτρόπα φάρμακα επιδόσεις και αποτελέσματα, πρωτίστως την αναισθησία της οδύνης του, αυτήν ακριβώς που πετυχαίνει σε ορισμένες περιπτώσεις ο υστερικός μέσω των υστερικών του συμπτωμάτων (ονόμασαν την υστερία «ωραία αδιαφορία»- "belle indifference").

Ο Γάλλος φιλόσοφος Michel Onfray (2009) διατείνεται ότι *η πραγματική φυλακή του ανθρώπου είναι η στρεβλή του σχέση με το σώμα*, και η πραγματική ελευθερία δε μπορεί να έρθει παρά μόνο από μέσα μας, μέσω του sex. Δηλώνει συγκεκριμένα « *η ομολογία μιας αξιοθρήνητης σεξουαλικής ζωής δε γίνεται παρά μόνο στις πιο ακραίες περιπτώσεις, όταν ο πόνος μας αναγκάζει να ξαπλώσουμε στο ντιβάνι ενός ψυχαναλυτή, να σπρώξουμε την πόρτα του γραφείου ενός σεξολόγου, να καταναλώσουμε πλήθος αντικαταθλιπτικών ή υπνωτικών...*» (σ.20). Ο φιλόσοφος κάνει δριμεία κριτική στον χριστιανισμό ο οποίος επιμόλυνε τη σεξουαλική μας ζωή και τη φυσική ισορροπία του ατόμου, και προτείνει ως αντίδοτο τον ηλιακό ερωτισμό του κάμα-σούτρα και τελικά οδεύει προς την κατασκευή μιας νέας θεωρίας περί αισθησιακού Διαφωτισμού. Το φώς ενσταλάζεται πρώτα στο σώμα και ύστερα στο πνεύμα, το οποίο χαλαρωμένο πλέον και συμφιλιωμένο με τα άλλα σώματα γύρω του και με τη φύση μπορεί να συνυπάρξει μαζί τους εν ειρήνη. Συνεχίζει, κάνοντας λόγο για τον μηδενισμό της σάρκας του σύγχρονου ανθρώπου που σχετίζεται με την απόλυτη πειθαρχία, την περιφρόνηση του σώματος στο καθημερινό πρόγραμμα, την εξάσκηση στην υπακοή και την υποταγή, την αδιαφορία για παιγνιώδεις μορφές μάθησης. Η πιο τολμηρή εκδοχή του ιουδαιοχριστιανικού έρωτα, το «*Άσμα Ασμάτων*» αποτελεί ύμνο στην απόλαυση της εγκράτειας και οδηγεί κατευθείαν στο μηδενισμό της σάρκας. Είμαστε ψυχροί, ασθενικοί και αγχώδεις, διότι έχουμε οικοδομήσει μια εντελώς αφύσικη σχέση με

το σώμα μας και με το σώμα των άλλων: «ο χριστιανισμός αρνήθηκε το σώμα, τα σώματα, απαίτησε την αγαμία, την εγκράτεια, την αγνότητα. Θεωρητικοποίησε το μίσος κατά των γυναικών... δόξασε το άρρωστο, ακρωτηριασμένο, βασανισμένο, εξευτελισμένο σώμα. Απόλαυσε το μαρτύριο. Μετέτρεψε τη σεξουαλικότητα σε κατάρρα. Καταδίωξε μέχρι θανάτου κάθε εραστή της ζωής, κάθε αγάπη για το σώμα, κάθε ενθουσιασμό για τη ζωή.... διακήρυξε τη μη καθαρότητα των γυναικείων οργάνων, αυτών των απaráμιλλων ανθών της σάρκας... εφηύρε έναν νυχτερινό έρωτα που μέσα στο σκοτάδι του τα σώματά μας συνεχίζουν να κείτονται σαν μέσα σε σάβανο... Παραμένουμε ερωτευμένοι με το απονεκρωμένο σώμα του μυθικού Ιησού, ένα σώμα που δεν τρώει, δεν πίνει, δεν απολαμβάνει τον έρωτα...». Ο συγγραφέας προάγει τον ινδικό ηλιακό έρωτα (κάμα-κάλα). Στα γλυπτά των ινδικών ναών απεικονίζονται φιλιά, πεολειχίες, ομαδικές συνουσίες, ακροβατικά συμπλέγματα, αυνανισμοί. Εδώ το γυναικείο στήθος είναι χυτό, διογκωμένο, προκλητικό, στρογγυλό σαν τον κόσμο, προκαλεί το χέρι του άντρα να το χαϊδέψει, όχι το στόμα του βρέφους να το θηλάσει.

Το ασυνείδητο μπορεί να αντιδρά στο **τραύμα** μέσω μιας μορφής αμυντικού μηχανισμού που είναι η επανάληψη του ταυτόσημου. Εδώ περιλαμβάνεται και το φαινόμενο του ψυχαναγκασμού της επανάληψης (ή τραυματική νεύρωση), που μας ωθεί να επαναλάβουμε όμοιες επιλογές και πράξεις, πρωτίστως τις πιο επώδυνες και πιο καταστροφικές, οι οποίες φαίνεται να αποσκοπούν την αναδημιουργία της τραυματικής κατάστασης. Είναι πρωτίστως οι πρώτοι τραυματισμοί που οδηγούν σε αναγκαστικές επαναλήψεις (ατέρμων κυκλική κίνηση). Ο ψυχαναγκασμός της επανάληψης επισημάνθηκε από τον Freud ως τάση έμφυτη στους ζώντες οργανισμούς η οποία ωθεί στην επιστροφή προς τα πίσω ώστε να αποκατασταθούν προηγούμενες καταστάσεις. Ο ψυχαναγκασμός της επανάληψης μετά από έναν τραυματισμό στοχεύει να πετύχει, όσο είναι δυνατόν, την εκφόρτιση των διεγέρσεων που συνδέονται μ' αυτόν. Ένταση και δυσaréσκεια δένονται και ελέγχονται με την επανάληψη και αυτό συνιστά ένα είδος επιστροφής του τραυματικού, μέσω της οποίας διατηρείται ο δεσμός με την περασμένη εμπειρία, ακόμα και αν αυτή είναι αντικείμενο δυσaréσκειας και οδύνης. Παρομοίως ο Rousillon (2001), κάνει λόγο για την αναζήτηση του χαμένου τραύματος, μέσω των επαναληπτικών διαδικασιών. Οι επαναληπτικές διαδικασίες βρίσκουν πηγή στην έλξη της απορρόφησης με συνέπεια ο οργανισμός να οργανώνει μια τραυματική νεύρωση και ο ασθενής να επαναβιώνει μέσα από την επανάληψη το αρχικό τραύμα (καθήλωση της λιβιδούς στο τραυματικό αντικείμενο). Ο ψυχαναγκασμός της επανάληψης διαφέρει από την κλασική ψυχική εργασία (ψυχοποίηση), ισοδυναμεί με μια τάση προς την καταστροφή, είναι «εκείνο που προκαλείται από την ανάδυση της τάσης για αποκατάσταση μιας πιο παλιάς κατάστασης» (Freud 1933, σ.106). Εφόσον λαμβάνει χώρα πέραν της αρχής της ευχαρίστησης (Freud 1920), η οργάνωση των τραυματικών νευρώσεων είναι πρωτογονότερη, είναι η εγκύστωση του Εγώ σε εμπειρίες οι οποίες δεν είναι ποτέ ευχάριστες. Υπό αυτό το καθεστώς το Εγώ παθητικοποιείται και ο οργανισμός θυσιάζει και προσφέρει τις δυνατότητές του κάτω από την πίεση τυφλών επαναληπτικών εκφορτίσεων. Το υποκείμενο παραιτούμενο εκτονώνεται έργω και λόγω στο συμπεριφορικό ή σωματικό επίπεδο, αποφορτίζεται μέσω λυγμών, χτυπημάτων, κενώσεων, κρίσεων πανικού, τυφλών “actings”, ωμών ονείρων-εφιαλτών, επίσης μέσω υιοθέτησης εξαρτητικών συμπεριφορών (ανορεξία, οινόπνευμα, ναρκωτικά κ.λ.π), αναπαράγοντας τοιούτοτρόπως πράξεις και σκηνές εξαιρετικά

επώδυνες, μολονότι δεν αποκομίζει καμία ευχαρίστηση από αυτές. Προκύπτουν εν γένει αυτοκαταστροφικοί επαναληπτικοί καταναγκασμοί βίαιας αποβολής της έντασης, που βάζουν σε κίνδυνο τη σωματική ακεραιότητα του υποκειμένου ή το εξουθενώνουν σε συμπεριφορές συντριβής, εγκαθιστώντας αναπηρίες στο Εγώ. Η εκφόρτιση είναι μια μαζική, βίαια, κινητική και εκρηκτική λειτουργία (ώσεις εκκένωσης), ένδειξη ότι το Εγώ δε μπορεί να κρατήσει μέσα του το δυσάρεστο (δυσλειτουργία του ερωγόνου μαζοχισμού¹). Τότε ο οργανισμός ανακουφίζεται με άμεσο -εδώ και τώρα- άδειασμα της πλεονάζουσας έντασης, ένα βίωμα λιβιδινικής διαρροής που εξαντλεί τα εφόδια του Εγώ και τείνει προς την ακύρωση- μηδενισμό των διεγέρσεων, από τις συντομότερες οδούς. Σε αυτήν την περίπτωση ο αναλυτής δεν είναι παρά ένα δοχείο όπου ο ασθενής εκβράζει πράγματα π.χ. μπορεί να επαναλαμβάνει κατά τη διάρκεια των συνεδριών «ήρθα να σας καταθέσω» ή «πρέπει ν'αδειάσω από όλα αυτά» ή να διακόπτει τη θεραπεία ακριβώς μετά την πρώτη εκφορτιστική του ανακούφιση.

Οι **οριακοί** συχνά δηλώνουν μια βαθιά προσκόλληση στις οδυνηρές εμπειρίες. Εδώ είναι προτιμότερο το αμετάβλητο των επαναλήψεων τραυματικής προελεύσεως και η προσήκουσα ακινητοποίηση της σκέψης, καθώς τέτοιες εκβάσεις αποτελούν καταφύγιο μπρός στον τρόπο και τον πανικό της αλλαγής και του αγνώστου (Ποταμιάνου 1993). Το Εγώ απειλείται από αφανισμό (ενορμητικό σβήσιμο λόγω καταστολής), οπότε οι απόπειρες επανασύνδεσης με το αντικείμενο μέσω της επανάληψης του τραυματικού, συνιστούν προσπάθειες του υποκειμένου να ξαναζωντανεύσει μέσα από τη διέγερση αυτού που το τραυματίζει. Το υποκείμενο εδώ αισθάνεται ασφαλές χάρη στην ανάκτηση του τραυματικού, στο μέτρο κατά το οποίο ο δεσμός, έστω με το τραυματικό αντικείμενο, παραμένει ακόμα εφικτός. Είναι η βεβαιότητα ότι η επανάκτηση είναι δυνατή μολονότι γίνεται με τρόπο οδυνηρό. Καθώς σε αυτές τις διαταραχές χωλαίνουν οι διεργασίες του πένθους, η αποσύνδεση από εκείνο που τραυματίζει θα αποτελούσε καταστροφή του τελευταίου δεσμού με το αντικείμενο. Μολονότι στις τραυματικές επαναληπτικές τροχιές, όπως έχει ήδη αναφερθεί, δεν υπάρχει αυτοερωτική ευχαρίστηση, εντούτοις, σε ορισμένες περιπτώσεις οριακών το σεξουαλικό ένστικτο έχει υποστεί μια σαδομαζοχιστική διαστροφή, η οδύνη συναντά την απόλαυση, το τραυματικό μπορεί να γίνεται αντιληπτό ως ένας σαδομαζοχιστικός «πειρασμός», μια σαδομαζοχιστική διέγερση με αποτέλεσμα αυτοί να έχουν ένα τεράστιο ενδιαφέρον για πάσης φύσεως επικίνδυνα βιώματα και να

¹ **Ερωγόνος Μαζοχισμός.** Είναι η διαπλοκή του ευχάριστου με το δυσάρεστο που καταλήγει να ανακόπτει τις εξαντλητικές εκφορτίσεις μέσω της εισαγωγής της διάστασης της απαντοχής, δηλαδή του «υφίστασθαι». Το υποκείμενο μπορεί πια να κρατήσει μέσα του και δυσάρεστες ώσεις-εντάσεις εφόσον έχουν δεθεί με το ευχάριστο (ευχαρίστηση από τον πόνο, σεξουαλικοποίηση της οδύνης). Πρόκειται για την εισαγωγή της δυνατότητας του ψυχικού οργάνου να αντέχει τις αναστατώσεις αντί να τις αδειάζει (εκφόρτιση σημαίνει αυτοκαταστροφή ως έκφραση της ενόρμησης του θανάτου). Το ενορμητικό ξέσπασμα μπορεί να αναβάλλεται χρονικά και ο ψυχισμός αποκτά την ικανότητα να συγκρατεί μέσα του επίπονες διεγέρσεις. Ανοίγεται έτσι η δυνατότητα της ψευδαισθητικής ικανοποίησης της επιθυμίας, του θόπερ η δυνατότητα του Εγώ να ικανοποιεί επιθυμίες εσωτερικά, συμβολικά, φαντασιακά (π.χ μέσω του ονείρου), σε αντιδιαστολή με την άμεση επιτόπια και επί του πραγματικού ικανοποίηση. Στις οριακές οργανώσεις χωλαίνει ο πρωτογενής μαζοχισμός, οι εντάσεις εκφορτίζονται.

υφίστανται έλξη για εξωπραγματικά και φρικιαστικά συμβάντα . Μπορεί να ζουν στα όρια των φυσικών τους δυνάμεων, κυνηγώντας στόχους που δε σέβονται ούτε τις δυνατότητες του σώματος ούτε τα όρια της νοητικής ζωής. Θριαμβεύουν δε, αν καταφέρουν να κάνουν κακό στον εαυτόν τους ή να ξεσηκώσουν την απελπισία μέσα τους (και στον αναλυτή) .

Κλινικό παράδειγμα. Η Ν. νεαρά θεραπευόμενη μέρος του γραπτού της: «νομίζω ότι ξέρεις πόση ηρεμία προσφέρει ο κίνδυνος... κέρνα με γλυκό δηλητήριο και θα είμαι δικός σου για πάντα-είπε αυτός. Δεν χρειάζεται τίποτα άλλο να κάνεις...». Εδώ κρύβεται η όρεξη για την υπερδιέγερση, την οποία γεννά το αναρροφητικό άνοιγμα της ανοικτής πληγής. Αφορά σε επιθυμίες του Εγώ προς τις αποδιοργανωτικές διεγέρσεις.

Πρόκειται για μια σχέση συντριβής του άλλου και του Εγώ που μπορεί να φτάνει ενίοτε σε αυτοκτονικές χειρονομίες. Το ζητούμενο των **αυτοακρωτηριαζόμενων ψυχωσικών** είναι μάλλον να βιώσουν τα σωματικά τους όρια παρά να τα απολαύσουν μέσω του πόνου (η Ποταμιάνου το 1999, αναφέρεται σε άμυνες μανιακού τύπου και θανατηφόρα μεγαλομανία). Η κινητικότητα, στην περίπτωση των κινητικών αυτοματισμών (επαναλήψεων), αποτελεί μια μορφή συνέχειας του εαυτού που απειλείται να χαθεί. Ο ψυχισμός του οριακού ασθενούς γυρεύει την υπέρβαση των ορίων του, είναι μια έλξη προς το θέλγητρο του σβησίματος και της ακύρωσης του συμβολικού, μια σαγήνη του ξεπεράσματος της φόρμας, των νόμων- κανόνων και της σκέψης μέχρι την εκμηδένισή τους. Ενυπάρχει κρυμμένη ευχαρίστηση σ'αυτές τις οικουμενικές επαναλήψεις οι οποίες παραπέμπουν σε μια παλινδρομημένη σεξουαλικότητα με φαντασιώσεις μιας έξοχης φρίκης².

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Μπακιρτζόγλου Σάββας (2015). «**Σωματόμορφα ενοχλήματα και ψυχοσωματικές νόσοι: το κορμί είναι ομιλόν, το βουβό σώμα αρρωσταίνει**». Τριήμερο βιωματικό σεμινάριο. https://www.epekeina.gr/a_files/2015/SomatomorfaEnoxlimata.pdf

Μπακιρτζόγλου Σάββας (2018). «**Η επιστροφή του χαμένου τραύματος: η μεταψυχολογία της επανάληψης του τραυματικού** ». Συμμετοχή σε συλλογικό βιβλίο περί του ψυχικού τραύματος του κ. Γιωτάκου Ορέστη, ψυχιάτρου.

² Ο Kernberg (1998) σημειώνει ότι οι οριακοί ότι δε δέχτηκαν μια ηδονική ενεργοποίηση του **σωματικού (επιδερμικού) τους ερωτισμού**. Συχνά **αυτοτραυματίζονται (τραβάνε το δέρμα, τα μαλλιά κ.λ.π)** λαμβάνοντας κάποιου τύπου αισθησιακή ικανοποίηση από τον πόνο αλλά σε καμία περίπτωση σεξουαλική ηδονή και ευχαρίστηση. Βρίθουν από αρχαϊκές φαντασίες σαδομαζοχιστικού περιεχομένου και η αναζήτηση εξουσίας συνιστά τη μόνη διαβεβαίωση ασφάλειας ενάντια στην υποταγή τους στο σαδιστικό αντικείμενο. Ακόμα και μετά από βελτίωση τους μέσα από ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία δε θα μπορέσουν ποτέ να αναπτύξουν ερωτικό πάθος. Ο Green (1990) κάνει λόγο για την κεντρική φοβική θέση στους οριακούς. Αφορά στην αποεπένδυση των συνειρμικών αλυσίδων μέσα στην ανάλυση σαν άμυνα στο φόβο του τραυματικού (ψυχική αποδόμηση) κατά την ανάλυση. Είναι ένα είδος αυτοακρωτηριασμού της σκέψης, μια διεργασία που στοχεύει στο φόνο της αναπαράστασης της μητέρας η οποία δεν εμφανίστηκε όταν έπρεπε για να καλύψει τις ανάγκες του βρέφους. Ο φόνος του μητρικού αντικειμένου είναι ένα ισοδύναμο εκσωμάτωσης αυτού του αντικειμένου η οποία αφήνει ένα κενό που δηλώνει όχι τόσο την απουσία του μαστού όσο την απουσία της λειτουργίας του (είναι εκεί αλλά είναι κενός).